

Gravhøj og bopladser

Glimt fra Thisted Museums arkæologiske arbejdsmark.

Jens-Henrik Bech

En bronzealdergravhøj med stenkiste

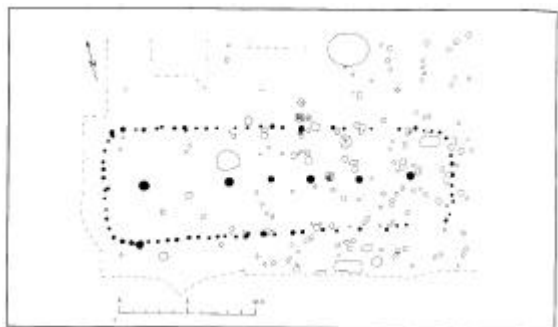
og ligbrændingsplads

Under pløjning stødte gdr. Knud Kvejborg, Damsgård i Jestrup ved Sønderhå, i sensommeren 1992 på en lille stenkiste på en forhøjning tæt ved gården. Fundet var starten på en udgravning af et usædvanligt 3000-årigt gravanlæg. Engang havde det været beskyttet af en gravhøj, men som så mange af egnens oldtidsminder var den blevet sløjfet i nyere tid, velsagtens engang i forrige århundrede.

Rester af bronzealdergravhøj afdækket ved Damsgård i Sønderhå sogn. Stenkiste og ligbrændingsgrube ses i midten omgivet af sporene efter en fin randstenskæde 10 m i diam. Senere er foretaget en udvidelse af højen, hvad resterne efter endnu en randstenskæde viser. Jens-Henrik Bech foto.

Selvom ploven havde ramt stenkisten, var dens indre endnu urørt, da udgravningen tog sin begyndelse. Fire mindre granitblokke dannede et lille kisterum på kun 80x20 cm. Heri fandtes på bunden brændte menneskeknogler samt et par små bronzegenstande en bøjlenål samt et brudstykke af en lille kniv. Det er disse ting, som daterer fundet til slutningen af ældre bronzealder ca. 1100-1000 f.Kr.

Tegning af det 4000-årige langhus fra Klostergård ved Sjørring Sø. Anne-Louise Haack Olsen del.

Såvidt var der ikke noget usædvanligt ved graven. Den stammer fra en tid, hvor man brændte de døde og lagde de rengjorte brændte ben fra ligbålet i stenkister. Hvordan ligbrændingen dengang foregik, ved man næsten intet om, og det usædvanlige ved fundet fra Damsgård ligger netop i, at resterne af ligbålet fandtes lige ved siden af kisten. I forbindelse med gravfærden var der nemlig blevet gravet et 2,8 meter langt og 1 meter bred fordybning i marken.

Og det var i denne godt 50 cm dybe nedgravning, den døde blev brændt.

Rødbændt aske (fra mosetørv?), trækul fra 8 cm tykke egegrene samt mange brændte menneskeknogler lå spredt i nedgravningen. Et sted midt i fandtes endog en bronzearmring, som en armknogle endnu stak igennem, og i samme område dukkede også de stærkt opløste rester af en spiralfingerring af bronze op.

De forskellige iagttagelser tyder på, at den døde i fuldt påklædt tilstand har ligget på ryggen med hovedet mod nord og har haft brændet stablet op omkring sig. I begge ender af hullet fandtes rødbændte pletter i undergrunden, som viser, at varmeudviklingen på bunden af gruben har været størst udfor hoved og fødder. Efter at bålet var brændt ned, har de efterladte, næsten lidt tilfældigt, samlet nogle af de brændte knogler og lidt af gravudstyret sammen og lagt det i stenkisten. Herefter blev der rejst en høj på stedet bygget af græstørv. Man kunne i ligbrændingsgruben ligefrem se, hvorledes de første græstørv under højbygningen var sunket lidt ned i den bløde aske fra bålet. Ved udgravningen tegnede mørke pletter i undergrunden en fin cirkel med en diameter på 10 m omkring gravanlægget. Det er sporene efter de randsten, moderne pløjning har fjernet, men som oprindeligt blev sat, da ligfærden var til ende og højen bygget for 3000 år siden.

Udgravningen af højen er foretaget som led i det internationale arkæologiskhistoriske projekt, som museet i disse år deltager i (se omtale i Historisk Samfunds årbog for Thy og Vester Hanherred 1992 p. 94 ff).

Et 4000-årigt langhus

Forud for åbningen af en ny grusgrav ved Klostergård på nordsiden af Sjørring Sø har Thisted Museum foretaget udgravning af et 180 m² stort oldtidshus. Med de tydelige spor efter vægstolper, sat med en meters afstand, stod husets omrids usædvanligt klart i den grusede og stenede undergrund. Det var øst-vest orienteret og hele 26 meter langt. Fra den 8 meter brede vestende smalnede huset jævnt til mod østenden, hvor det kun var 6 meter bredt. I den sydlige væglinie ses indgangen markeret med et par kraftigere stolper godt 11 meter fra vestgavlen. Vi må forestille os huset stående med lerklinede vægge og et stråttækket tag. Indvendig er taget blevet båret af 1 række kraftige stolper placeret i husets midterlinie. Spændet mellem de to vestlige af disse stolper var hele 6 meter, hvilket kun har kunnet lade sig gøre ved anvendelse af en solidt tømret tagkonstruktion. Huset fra Klostergård er det første af sin art i Thy.

Husets alder kan endnu ikke bestemmes med fuldstændig sikkerhed. Fundene var meget sparsomme og bestod hovedsagelig af lidt affald fra tilhugning af flintredskaber samt enkelte lerkarskår. Dog fandtes en lille, fint tilhugget pilespid i fylden fra en af vægstolperne i huset. Pilespidser af denne form var i brug for 4000 år siden og angiver formodentlig i grove træk husets alder. Dette stemmer godt med træk ved tagkonstruktionen, idet

man på denne tid netop anvendte en enkelt række tagbærende stolper. Blot få århundreder senere begyndte man at anvende to rækker stolper til at bære taget i husene - en konstruktionsmåde, som forblev den almindelige i over tre tusinde år - altså til langt op imod vor egen tid.

Lille jernalderhus og et fint brolagt vejstykke under udgravning ved Tåbel i Sydthy. Jens-Henrik Bech foto.

På bopladsen ved Klostergård ligger andre huse, der dog først vil blive udgravet i takt med udvidelsen af grusgraven på stedet.

Oppløjede jernalderhuse

På en mark ved Tåbel i Sydthy kunne for små to år siden iagttages en hel stribe af oppløjede jernalderhuse fra tiden omkring Kristi fødsel. En lidt dybere pløjning end normalt havde vendt massevis af rødbrændt ler, aske, lerkarskår og

Dyreknogler, fiskeben og lerkarskår spules fri af jorden fra udgravningen ved Smedegård af Jens Jørgen Olesen. Mange prøver med forkullede korn og frø er også hjemtaget fra undersøgelsen, der vil tilføje nye facetter til dansk landbrugshistorie. Jens-Henrik Bech foto.

sten op fra hustomterne. Det stod med det samme klart, at sporene efter husene indenfor kort tid ville være forsvundet, så skulle der reddes nogle oplysninger, var det på høje tid. I første omgang opmålte medarbejdere ved museet, hvad man kunne se på markoverfladen, for derefter så snart lejlighed bød sig at vende tilbage og foretage nærmere undersøgelser. Med rendegraver blev der trukket søgegrøfter over et større areal. På denne måde konstaterede man, hvorledes husene var anlagt, så de

tilsammen dannede flere gårde. I en lang NØ-SV gående række har den ene gård ligget ved siden af den anden. Hver gård så ud til at bestå af et langhus med beboelse og stald under samme tag samt et eller flere mindre huse liggende syd herfor.

Et usædvanligt velbevaret lille hus hørte til blandt de bedste fund og ses nederst til højre på billedet side 119. Huset var som sædvanen foreskrevet omgivet af en græstørsvæg. Gennem en dør i nordsiden kom man ind i en lille entre, som med et dørtrin var adskilt fra det lerstampede gulv inde i huset. Midtpå dette fandtes endvidere et fint udsmykket ildsted.

Udenfor gik der langs med vestvæggen på det lille hus en usædvanlig fint udformet brolægning op til et langhus nord for.

Det nedbrændte langhus fra landsbyen ved Hejrhøj set fra vest. I forgrunden ses knuste lerkar liggende på gulvet. Den korsformede balk over huset er et udgravningsteknisk kneb for at kunne holde styr på de mange jordlag in de i huset. Martin Mikkelsen foto.

Den sirligt lagte brolægning med skiftende felter af piksten og større sten forlener i sjældnen grad fundet med en form for nærvær - som næsten udvisker de to årtusinder, der er gået fra stenene blev lagt og til idag.

Jernalderlandsbyen ved Tåbel, og med den mange andre pladser af tilsvarende karakter, bliver i disse år mere og mere ødelagt i takt med landbrugets effektivisering, hvor større og mere dybtgående maskiner bliver taget i anvendelse. Der er her tale om en gradvis, fremadskridende ødelæggelse, der imidlertid ikke altid er så synlig, som når vigtige oldtidsfund trues med

ødelæggelse af store anlægsarbejder, men hvor resultatet alligevel på lang sigt er det samme.

En jernalderlandsby ved Smedegård i Tved Sogn

Af jernalderlandsbyen ved Smedegård nær Nors, der eksisterede fra ca. 300 f.Kr. til 200 e.Kr., blev der under de indledende arbejder til anlæggelsen af en stor transformerstation bortgravet et par tusinde kubikmeter, før arbejdet blev indstillet for at give plads til arkæologiske undersøgelser. At så meget blev ødelagt skyldes, at pladsen ikke var kendt i forvejen, men først kom til museets kendskab efter at entreprenørmaskinerne havde været igang et stykke tid.

I alt har Thisted Museum arbejdet i et halvt år med udgravninger på stedet, finansieret af Rigsantikvarens midler til nødudgravninger og Nordkraft I/S. Udgravningsarbejdet er nu afsluttet, og hvad der var tilbage af oldtidsfund på anlægsarealet er jævnet med jorden, for at transformerstationen kunne bygges færdig.

Grunden til den store betydningsfulde udgravninger ved Smedegård tillægges, skal bl.a. søges i de tusindvis af velbevarede dyrekogler, der fandtes i de tykke muldlag, som godt 500 års bosættelse på stedet havde skabt. Knoglerne fine bevaringstilstand skyldes den lokale skik med at anvende kridt som gulvbelægning i stedet for de sædvanlige lergulve. Også udenfor husene blev kridtet undertiden brugt til belægning på små gårdspladser.

Den megen kridt i bopladslagene forhindrede nedbrydningsprocesser i at angribe knoglerne og bevarede derfor et uvurderligt fundstof til idag. Selv på landsplan har man ikke noget tilsvarende, og fundene vil derfor kunne fortælle meget nyt om levevilkårene i jernalderen. Blandt andet om, hvilke husdyr man holdt i landsbyen, i hvilken alder de blev slagtet, og hvilken rolle jagt og fiskeri spillede. Eventuelle ændringer i dyreholdet eller i betydningen af jagt og fiskeri igennem landsbyens levetid vil også kunne belyses, når eksperter fra Zoologisk Museum i København er færdige med deres undersøgelser af de mange tusinde knogler, der er blevet hentet hjem fra udgravningen.

*Jernalderlandsbyen
ved Hejrhøj,*

Thisted Landsogn

I forbindelse med anlæggelsen af omfartsvejen omkring Thisted er i Tingstrup undersøgt dele af en landsby, som tidsmæssigt begynder, hvor landsbyen ved Smedegård ender d.v.s. i 200- eller 300-tallet e.Kr.

Landsbyen har ligget på en østvendt skråning ned mod det engdrag, som fra Skinnerup går ind til Thisted og

igennem hvilken Skinnerup Å løber ud i Limfjorden. Placeringen af landsbyen midt imellem eng og ager har øjensynlig været så vigtig, at man har accepteret de ulemper, som det skrånende terræn medførte for gårdene og færdslen i landsbyen.

Thy har på dette tidspunkt været tæt bebygget formodentlig med et par større landsbyer indenfor Thisted-området. At der er foregået en vis trafik mellem de forskellige bebyggelser, illustrerer fundene ved Hejrhøj tydeligt, idet flere små vejforløb med hjulspor har ført ned over bakken mod et eller flere vadesteder ved åen. I landsbyen er bl.a. undersøgt tomten af et 14 meter langt og 5 meter bredt hus, som er brændt ned, medens det var beboet. I huj og hast er det sikkert blevet forladt, og på gulvet i husets vestende fandtes bl.a. 15 lerkar, der er blevet knust af det sammenstyrtede tag. Flere af forrådskarrene stod på hovedet og har derfor været tomme, da huset brændte. Dette kunne tyde på, at huset er brændt om foråret eller om sommeren, før årets afgrøder kom i hus.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1993, side 119-124).